

színű freskóját. Munkái ezért vonzanak, nevelnek, szemléletet alakítanak, politikai és tudományos cselekvésre ösztönöznek, népet művelnek.

Kiss Lajosnak nincsenek elméletei, nem futott az elképzelt táltosok és sámánok után, de mindig előrehaladt a munka, a szegénység kutatásának mezsgyéjén. Nem a fantasztikumok tudósa volt, nem olyan tudós – és itt inkább *Swift J.* Gulliverjéből idézek –, aki a napsugarakat akarta kivonni az uborkából, aki jeget próbált elhamvasztani puskaporkészítés céljából, nem akarta felfedezni a disznókkal szántás módszerét, nem kívánta a több szótagú szavakat egy szótagúakra redukálni, hanem csak arra törekedett, hogy megláttassa velünk a száraz kenyéren dolgozók mindennapi életét. A munka etnográfusa Ő, az olyan munkáé, amelytől a kéz kérgesedik s a forradalmi indulatok gerjednek.

Szabolcs földje és népe legyen büszke arra, hogy Kiss Lajos élete jó részét itt töltötte, tudományos tevékenységével Szabolcs népi műveltségét is feltárta. Munkáit az idő mindinkább az értékek patinájával vonja be, szelleme pedig azt a tudósi szerénységet és kutatói alázatot sugározza, amely nélkül a tudós csak torzója még gulliveri kollégáinak is.

Gunda Béla

Mező Imre

Negyedszázaddal ezelőtt szenvedett mártírhalált *Mező Imre*, a magyar kommunista mozgalom kiemelkedő harcosa.

1905. december 13-án született, szegény szülők sarjaként egy rendkívül elmaradott Szabolcs megyei faluban, Ramocsaházán. Az első világháború kitörésekor idősebb fivérért katonának vitték, ezért neki is – aki ekkor mindössze 9 éves volt – dolgoznia kellett, hogy a népes család fennmaradjon. Fuvarozott szikvizet saját, rozszant gebéjével, dolgozott cselédként a szomszédos uradalomban, majd Kisvárdára ment, ahol elsajátította a szabómesterséget. Mint kisasin ismerkedett meg az írás-olvasás „tudományával”. Amikor 1924-ben felszabadult, az ország súlyos gazdasági nehézségekkel küzdött, sokan maradtak állás nélkül. Ennélfogva csak alkalmi munkákkal tudta magát eltartani. Végül úgy döntött, külföldre megy és ott próbál szerencsét. 1927-ben – 22 éves korában – Belgium nagy kikötővárosában, Antwerpenben telepedett le. Sok emigráns élt ebben a városban is és közöttük hatásos szervezőmunkát végzett a Belga Kommunista Párt. Mező Imre hamarosan kapcsolatba került a párt magyar csoportjával, mely őt kommunistává nevelte. 1931-ben a tehetséges és lelkes fiatalember már az antwerpeni magyar kommunista szekció vezetője lett.

A fáradhatatlan Mező Imre tevékenysége igen sokoldalú volt: szervezett, nevelt, agitált, propagandamunkát végzett, olyan országban, ahol a külföldiek számára mindez tiltott volt.

1936 nyarán kitört a spanyol polgárháború. Francoék, élvezve a német és olasz fasiszták katonai támogatását, a köztársaság megdöntésére törekedtek. A világ haladó pártjai, politikusai, egyszerű munkások, értelmiségiek, parasztok megmozdultak a spanyol nép támogatására. Így került Mező Imre is Ibériába, ahol végigküzdötte a polgárháborút. Két ízben sebesült meg: 1936 novemberében Madridnál, mindjárt az első bevetéskor, majd 1937 elején a Jarama folyónál lezajlott elkeseredett harcok során. Felépülése után, főhadnagyi rangfokozattal (egy rövid tiszti tanfolyam elvégzését követően) ismét a frontra került. Ott volt az axtramadurai és az ebrói ütközeteknél, *Szalvy Mihály* nemzetközi egységében. Bátor magatartásáért, elvi szilárdsága miatt az egység pártvezetőségébe is beválasztották.

Az 1939 tavaszán bekövetkezett összeomláskor, sok ezer társával együtt neki is sikerült átlépni a spanyol–francia határt. A francia hatóságok fogolynak tekintették a Spanyolországból érkező internacionalisták egy részét. 1939 februárjában Mezőék előbb az Argeles Sur-Mer, áprilisában pedig a Gurs mellett felállított internálótáborba kerültek – rendkívül embertelen viszonyok közé. Még itt is szervezkedtek, művelődtek, politizáltak. Mező Imrét a Franciaországban menedékkjogot élvező felesége szabadította ki reménytelennek tűnő helyzetéből. Így került a Párizstól alig 80 kilométerre eső Pacy Sur Eurebe, ahol hamarosan bekapcsolódott a helyi kommunista mozgalomba. A Francia Kommunista Párt megbízásából a környéken élő spanyol emigránsok között végzett politikai munkát.

1939. szeptember elsején kitört a második világháború. 1940 májusában a német hadműveletek már közvetlen francia területet fenyegettek, ezért Mező Imre önkéntesnek jelentkezett a francia köztársaság védelmére. Ám a francia kormányzat bizalmatlan volt az „idegenekkel” szemben, így a külföldiekből külön egységeket állított fel. Ezeket azonban nem a nácik által fenyegetett frontszakaszokon vetették be, hanem Szíriába hajóztak, hogy egy tervbe vett szovjetellenes háború rendelkezésére álljanak. Mezőék természetesen nem voltak hajlandók részt venni e kalandor akcióban. A katonai és politikai helyzet alakulása miatt *Weygand* tábornok antibolsevista elképzelései nem valósulhattak meg, ennél fogva Mezőékre Szíriában már nem volt szükség.

1941 szeptember végén az önkéntesek visszahajóztak Franciaországba. Mező Imre feleségéhez utazott Pacyba, mely ekkor már ugyancsak német megszállás alá került. Itt a Francia Kommunista Párt felkérésére ismét bekapcsolódott a helyi politikai mozgalomba, de csakhamar Párizsba rendelték, ahol új, fontosabb megbízásokat kapott. Tagja lett az egyik párizsi ellenállási körzet 3 tagú vezetőségének. Hat kisebb csoportot bíztak rá, és irányította a dél-párizsi kerületek fegyveres ellenállását. Részesé lett tehát annak a történelmi küzdelemnek, amely végül is Párizs önfelszabadításához vezetett.

Amikor megtisztították Franciaországot a hitleristáktól, megérték a feltételei annak, hogy Mező Imre visszatérjen hazájába. Ez a terv már régen foglalkoztatta, de megvalósítására csak most nyílt lehetőség. Néhány társával együtt, a Francia Kommunista Párt ajánlószóival a zsebében, viszontagságos körülmények között indult el a hosszú útra. Gyalog, olykor szekér-, vagy autóstoppal haladva 1945. június első hetében megérkezett a 18 éve nem látott Budapestre. A Budapesti Pártbizottságon történt jelentkezése időszakában a párt már túljutott a programadó pünkösdi értekezleten. A nép előtt az ország újjáépítésének és demokratizálásának nagy feladatai álltak. Ehhez a munkához elengedhetetlenül szükség volt olyan szilárd és tapasztalt káderekre, mint amilyen Mező Imre volt. A Karolina úti öthónapos pártiskolára küldték, hogy megismerkedjen a népi demokratikus átalakulás elméleti és gyakorlati kérdéseivel, de tanulmányait meg kellett szakítania az őszi választási kampány miatt. A választások után már nem tért vissza a pártiskolára. A Budapesti Pártbizottság Szervezési Osztályára került instruktornak. A külső munkáskerületek üzemének patronálását bízták rá. Ebben a beosztásban alapos ismereteket szerzett a munkásosztály helyzetéről, gondjairól, eredményeiről és elvszerű, emberi módon tudott segíteni a feladatok megoldásában. Ugyanakkor abban a nem könnyű gazdasági, politikai helyzetben példát mutatott helytállásában, a párt törekvései iránti odaadásban. Határozott fellépésével, meggyőző érvelésével le tudta szerelni a gyakran kialakuló sztrájkhangulatot, s legtöbbször sikerült rendeznie a két munkáspárt helyi szervezeti közötti súrlódásokból adódó konfliktusokat. 1947-ben a Budapesti Pártbizottság Üzemszervezési Alosztályának helyettes vezetője. Ugyanakkor a Budapesti Pártválasztmány és Pártbizottság is tagjai sorába választotta. Egyik felelős irányítója volt az 1947-es választást megelőző kampánynak, s jelentős szerepet játszott a két munkáspárt 1948 júniusában történt egyesülésében. Az 1949–53-as parlamenti ciklusban, mint országgyűlési képviselő is rendkívül hasznos közéleti tevékenységet fejtett ki.

1950 júliusában a Budapesti Pártbizottság titkára lett, ennél fogva a korábbinál is nagyobb hatáskörrel, felelősséggel szervezte, ellenőrizte a fővárosi üzemek termelését.

Mint ember, igen szeretetre méltó volt. Közvetlen, de igényes vezetőnek ismerték. Szívén viselte más gondjait-bajait és időt, fáradságot nem kímélve intézkedett, ha valakin segíteni kellett. Kiállt azok védelmében, akikben megbízott, de keményen tudott fellépni a káros jelenségekkel szemben.

Beosztásából adódóan két, egymással összefüggő kérdés állt érdeklődésének homlokterében: a párt belső élete és a termelés, illetve a munkaverseny szüntelen fejlesztése, tökéletesítése. E témákba nemcsak gyakorlati pártmunkásként szólt bele, de több cikket is írt a Pártélet és a Szabad Nép hasábjain. Ezek az írások arról tanúskodnak, hogy mindig komolyan vette a párt célkitűzéseit, határozatait, s gazdag tapasztalatait általánosítva igyekezett hozzájárulni a munka jobbításához. Írásaiban rendkívül hasznos tanácsokat adott az alapszervi tevékenység javítására, a pártépítés színvonalasabbá tételére. Élesen bírálta a munkaversenyben tapasztalható formális és bürokratikus vonásokat, a jó kezdeményezőket elsekélyesítő tendenciákat.

Az MDP Központi Vezetőségének 1953-as júniusi határozatát, mely elemzés alá vette a párt gyakorlatában jelentkező torzulásokat, Mező Imre is nagy megnyugvással fogadta. Vezető funkciójában maga is érezte, hogy a pártnak módosítania kell eddigi koncepcióját. A gyakorlati kérdések egész sorában került szembe feletteseivel, olykor munkatársaival, aminek következtében az ő személye is „gyanús” lett. Ezzel magyarázható, hogy 1953 szeptemberében meg kellett válnia a Budapesti Pártbizottságtól és a SZOT Termelési Osztályának élére állították. Ebben a beosztásában is igyekezett a rá jellemző elvszerűséggel, felelősségtudattal helytállni. 1954 októberében visszahelyezték korábbi funkciójába.

1956 tavaszára az országos válság elmélyült. Az MDP szektáns és dogmatikus politikája, valamint Nagy Imre frakciós tevékenysége miatt rések keletkeztek a párt egységén, s ez komoly mértékben gyengítette az ellentmondások megoldásának esélyeit. Akik Mező Imrével találkoztak ezekben a hetekben-hónapokban, elmondják, rendkívül borúlátóan ítélte meg a helyzetet, féltette a munkáshatalmat és a pártot a felbomlástól.

Az ellenforradalmárok legálisan és illegálisan készültek a népi rendszerrel való leszámolásra. Egy igen intenzív politikai-ideológiai előkészítés folyt a fellazítás érdekében. Mező Imre ezekben a hetekben rendkívüli aktivitással vetette magát a szocialista vívmányaink védelméért folytatott küzdelembe. Utasította az üzemi titkárokat, hogy ne engedjék a gyár területére az ellenforradalmi agitátorokat, akik a munkásság megnyerésére törekedtek. 1956. június 18-án felszólalt a Petőfi Körben és válaszolt az összegyűlt hallgatóság által felvetett kérdésekre.

1956. október 23-án bekövetkezett az, amitől ő már korábban is tartott. Az ellenforradalom napjaiban gigászi és hősi munkát végzett. Élére állt a Budapesti Pártbizottságnak s szervezte a fővárosi munkásságot. Világosan látta, hogy ellenforradalom van, de hitte: az üzemi dolgozók felfegyverzésével elejét lehet venni a népellenes erők felülkerekedésének. Intézkedéseivel azonban elkészt.

Amikor megbizonyosodott, miszerint az ellenforradalmárok a pártház ostromára készülnek, megszervezte a védelmet. Igazi parancsnoknak bizonyult. Szívujja kezdett rajta elhatalmasodni, de osztotta a parancsokat s ellenőrizte azok végrehajtását. Nyugodt, megfontolt magatartásával lelket öntött a csüggedőkbe. Segítséget kért, de nem kapott, ennél fogva a rendelkezésére álló csekély erőkkel: 45 sorkatonával, 3 szakasz rendőrrel és a pártbizottság munkatársaival kellett helytállni. Összehívta a védőket, s őszintén feltárta előttük a helyzet komolyságát. „Lehet, hogy mindannyian itt fogunk elvérezni, de ezt a házat nem adjuk fel, mert ez a párt háza, ezt nekünk meg kell védenünk. Ha valaki úgy gondolja, hogy inkább elmegy, az elmehet.”

A pártház elleni támadás október 30-án kezdődött, röviddel 13 óra után. Az ostromlók tűz alá vették az épületet, több harckocsi is támogatta őket. A falakon védhetetlen részek keletkeztek. Nem volt élelem, elfogyott a lőszer. Ezt látva, Mező Imre elrendelte a harc beszüntetését. Úgy határozott, parlamenterként kimegy a támadókhöz és tárgyalásokba bocsátkozik velük. Nem voltak illúziói, de a védők életének megmentése miatt kötelességének tartotta megkísérelni a lehetetlent is. Két társával együtt alig lépte át a pártház küszöbét, a lesben álló ellenforradalmárok tüzet zúdítottak a fehér zászlóval közeledő parlamenterekre. Mező Imrét több lövés érte. Egy ismeretlen rokonszenvező a tömegeből kilépett, kocsit szerzett s elszállította a Péterffy Sándor utcai kórházba, ahol azonnal megoperálták, de már nem tudtak rajta segíteni. 1956. november elsején behalt sérüléseibe. Utolsó szavaiban a párt féltése jutott kifejezésre.

Íme, így élt, harcolt, dolgozott s így esett el Mező Imre, aki méltán marad a kommunista helytállás, elvhűség és emberség példája az utókor emlékezetében.

Hegedüs Sándor

